

Advies Generale College voor de Kerkorde Behandeling in eerste lezing

**Kerkorde en migrantengemeenten (nieuw artikel in Ord. 2)
AZ 12-35**

Generale Synode november 2012

Inleiding

Bij brief van 8 februari 2012 vroeg het moderamen van de generale synode het generale college om advies met betrekking tot een voorstel 'om te komen tot een aparte en volwaardige plek in de kerkorde voor migrantengemeenten'.

Aanleiding was een voorstel dat daartoe was ingediend bij het moderamen door de afdeling 'Verbinden', programma Kerk in Ontwikkeling (KiO), van de dienstenorganisatie. Dit voorstel was vervat in een brief van KiO aan het moderamen d.d. 27 januari 2012.

KiO kwam tot dit voorstel op grond van de ervaringen van de Pakistan-Dutch Christian Association, ook wel bekend onder de naam Urdu-gemeente – de aanduiding die hier verder wordt gebruikt.

De Urdu-gemeente is voortgekomen uit een in 1987 ontstane traditie van huisdiensten onder Urdu-sprekende in Nederland verblijvende christenen, meest Pakistani. Mede omdat vanouds via het zendingswerk een sterke band bestond tussen de Gereformeerde Kerken in Nederland en de Church of Pakistan, een verenigde kerk waarin naast o.a. Anglicanen ook een gereformeerde bloedgroep is opgegaan, werd deze gemeente in 1999 opgenomen in de Gereformeerde Kerken in Nederland, als een wijkgemeente van de Gereformeerde Kerk van Rotterdam-Centrum. Die oplossing bleek niet aan de verwachtingen te voldoen, en in 2007 sprak de kerkenraad uit te willen streven naar de positie van 'gemeente van bijzondere aard' (naar ord. 2-13-5) binnen de Protestantse Kerk in Nederland. Dat zou het voor de kerk ook eenvoudiger maken de ontwikkeling van deze gemeente vanuit het solidariteitsfonds te ondersteunen.

De Urdu-gemeente telt ongeveer 250 leden, met Rotterdam als zwaartepunt. Diensten worden ook in Amsterdam gehouden. De kerkelijke achtergrond van de leden is verschillend: naast presbyterianen zijn er ook leden met een anglicaanse, methodistische of, in enkele gevallen, rooms-katholieke achtergrond. De gemeente heeft een predikant, ds. Sarwar Eric, die predikant in volle rechten is van de Church of Pakistan.

1. Beperking tot migrantengemeenten?

Het generale college heeft zich allereerst de vraag gesteld of – als gedacht moet worden aan het creëren van een nieuwe kerkordelijke mogelijkheid – het criterium 'migrantengemeente' als zodanig bepalend zou moeten zijn. Het college meent dat dit niet zo is: voor kerken is dit goed beschouwd een oneigenlijk en irrelevant etnisch criterium. Te denken zou zijn aan een bepaling die het mogelijk maakt bestaande gemeenten op te nemen in de PKN zonder dat eerst moet worden aangetoond dat het hier om een migrantengemeente gaat. Het is bovendien op zichzelf niet ondenkbaar dat bv. een evangelische gemeente of een basisgemeente van Nederlandse origine op enig moment zou besluiten op een zelfde manier aansluiting te zoeken bij de PKN.

2. Bestaande mogelijkheden?

Voordat over een nieuw kerkordelijk instrument is nagedacht, heeft het GCKO zich eerst de vraag gesteld of de geldende kerkordelijke bepalingen niet voldoen om althans aan de wens van de Urdu-gemeente tegemoet te komen. De volgende mogelijkheden zijn overwogen.

2.1. Associatie?

Binnen de geldende kerkordelijke bepalingen zou het voor de hand liggen de Urdu-gemeente te laten vallen onder ord. 14-5, en op basis van een associatieovereenkomst met de Church of Pakistan tot 'verdergaande geloofs- en kerkgemeenschap' met de Urdu-gemeente te komen. Het is de weg die eerder is gegaan met bijvoorbeeld de Gereja Kristen Indonesia Nederland.

Het generale college voor de kerkorde acht dit ook voor de Urdu-gemeente een begaanbare weg.

De Urdu-gemeente zelf heeft daartegen echter voor haar doorslaggevende bezwaren.

Allereerst is daar het gegeven dat de Church of Pakistan de Urdu-gemeente niet ziet als een buitenlandse gemeente van deze kerk, zodat een overeenkomst tussen PKN en Church of Pakistan niet mogelijk is. Nu sluit ord. 14-5 de mogelijkheid niet uit om dan de Urdu-gemeente als een zelfstandige 'kerk' te beschouwen en daarmee een associatieovereenkomst aan te gaan, maar de Urdu-gemeente meent dat dit een stap terug is vergeleken met de situatie tussen 1999 en 2007, toen zij geheel als (wijk)gemeente van de GKN functioneerde.

Daar komt bij dat de procedure van ord. 14-5 ook door sommige andere migrantenkerken als nogal bureaucratisch wordt en is ervaren. Er is dus meer reden om over alternatieven na te denken. Het generale college voor de kerkorde probeert daarvoor hier een weg te schetsen.

2.2. Gemeente in bijzondere missionaire omstandigheden?

Men zou op het eerste gezicht ook kunnen denken aan ord. 2-18, waar bijzondere voorzieningen mogelijk zijn voor een gemeente in bijzondere missionaire omstandigheden. Toepassing daarvan veronderstelt echter wel dat de Urdu-gemeente primair als 'gewone' gemeente deel gaat uitmaken van de PKN, om vervolgens onder de werking van ord. 2-18 gebracht te worden. Op de vragen die de eerste van deze stappen oproept, komt het college hieronder terug.

2.3. Missionaire gemeente?

De nieuwe bepaling van ord. 2-18a, die per 1 januari 2013 van kracht wordt, introduceert de mogelijkheid om de Urdu-gemeente als een (wijk)gemeente in wording te kwalificeren. Daartegen verzetten zich twee argumenten. Ten eerste veronderstelt deze bepaling dat een dergelijke gemeente *gevormd* wordt met het oog op de missionaire arbeid van de kerk: het gaat dan dus om een initiatief van of binnen de PKN, en dat is in het geval van de Urdu-gemeente een onjuiste suggestie. Bovendien is een gemeente in wording zoals hier bedoeld slechts beperkt zelfstandig; met name op vermogensrechtelijk gebied is het een andere gemeente dan wel een classicale vergadering die de eerst verantwoordelijke is. In feite zou dat een soort onder-curatele-stelling van de Urdu-gemeente impliceren, en dat kan de bedoeling niet zijn.

2.4. Gemeente van bijzondere aard?

De Urdu-gemeente zelf heeft in eerste instantie gesuggereerd dat zij wellicht de positie van 'gemeente van bijzondere aard' – naar ord. 2-13-5 – zou kunnen krijgen. Blijkens die bepaling wordt een gemeente van bijzondere aard gevormd door een classicale vergadering, 'op verzoek en ten behoeve van leden van de kerk die in een bijzondere situatie verkeren'. Om deze bepaling toe te passen zouden de leden van de Urdu-gemeente dus eerst lid van de PKN moeten worden, om vervolgens in een gemeente van bijzondere aard te worden samengebracht. Op zichzelf is dat mogelijk. Maar ord. 2-13-5 zegt vervolgens: "Voor deze gemeenten gelden – voor zover in de orde van de kerk niet anders is

bepaald – dezelfde regels als voor andere gemeenten”. Dat betekent dat in elk geval ergens in de kerkorde ‘anders zou moeten worden bepaald’, om het mogelijk te maken dat de Urdu-gemeente niet van meet af aan dient te voldoen aan alle kerkordelijke eisen.

3. Een nieuwe kerkordelijke vorm?

Dat laatste is nu juist het probleem. De presbyteriaal-synodale structuur van de PKN brengt met zich mee dat gemeenten zijn ingebed in het geheel van de kerk. Dat brengt binnen de kerkordelijk vastgelegde verhoudingen ook met zich mee dat zij niet de bevoegdheid hebben zelf hun positie binnen het kerkgenootschap te bepalen, laat staan die buiten de PKN te zoeken.

Daarom wordt binnen de PKN gewerkt met algemeen verbindende voorschriften in de vorm van Ordinanties, regelingen en voorzieningen. Een kenmerk van deze soorten regelingen is dat ze in beginsel eenzijdig (kunnen) worden opgelegd (uiteraard zoveel mogelijk in overleg met degenen die het aangaat). Dit brengt met zich mee dat het geheel van Kerkorde en Ordinanties op *alle* gemeenten van toepassing is, tenzij binnen die regelingen zelf een uitzondering is gemaakt. Zo geeft ord. 4-21-5 aan de Reunion Wallonne de bevoegdheid voor de oudste migrantengemeenten die onze kerk kent, te weten de Waalse Gemeenten eigen voorzieningen te treffen ten behoeve van de eredienst. Voor het overige geldt de kerkorde, en daarmee zijn voor deze gemeenten van rechtswege allerhande zaken geregeld zoals de kerkelijke rechtspraak, vertegenwoordiging, financieel toezicht, het opzicht e.d. In redelijkheid kan van de Urdu-gemeente echter niet verwacht worden dat zij aan alle eisen van de kerkorde direct voldoet. Het zou bijvoorbeeld betekenen, dat ds. Sarwar niet zonder nadere opleiding zou kunnen worden aanvaard door de PKN. Maar de PKN kent sowieso op veel terreinen een hoge organisatiegraad, waaraan gemeenten als de Urdu-gemeente zich niet snel kunnen aanpassen. *Het generale college voor de kerkorde hecht eraan nogmaals te stellen dat zich op dit punt serieuze vragen aandienen.*

KiO stelt daarom een ingroeimodel voor: een overeenkomst tussen PKN en Urdu-gemeente (tevens te gebruiken in andere voorkomende gevallen) waarin rechten en plichten worden vastgelegd, en die gaandeweg kan worden aangepast aan nieuwe ontwikkelingen

Als een (migranten)gemeente als gemeente van de kerk aanvaard wordt, ontstaat daarmee voor deze gemeente, en voor haar leden, automatisch een aantal rechten en verplichtingen, voor zover deze niet expliciet kerkordelijk zijn uitgesloten. Het verdient daarom de voorkeur om kerkordelijk niet te spreken over een overeenkomst, maar over een besluit van de generale synode om een gemeenschap van christenen op haar verzoek als een buitengewone gemeente op te nemen in de kerk. Uiteraard veronderstelt het verzoek dat over de nadere voorwaarden overeenstemming is bereikt.

Dat impliceert dat bij het voorbereiden van een dergelijk synodebesluit in beginsel twee wegen denkbaar zijn:

- a. de synode stelt vast dat voor de betrokken migrantengemeente alleen die rechten en verplichtingen van kracht zijn die in het besluit van de generale synode expliciet worden benoemd of
- b. de synode stelt vast dat voor de betrokken migrantengemeente alleen die rechten en verplichtingen *niet* van kracht zijn die in het besluit van de generale synode expliciet worden benoemd of

In beide gevallen bestaat het risico dat bepaalde zaken over het hoofd worden gezien. In geval (a) zou bijvoorbeeld denkbaar zijn dat op enig moment moet worden vastgesteld dat niet is vastgelegd dat de gemeente ook dient te worden gevisiteerd, naar ord. 10-5. Wellicht vinden alle betrokkenen dat dan

vanzelfsprekend, maar strikt genomen kan in dat geval wie dat maar wil om hem/haar moverende redenen een visitatie blokkeren. In geval (b) zou denkbaar zijn dat men te laat tot de ontdekking komt dat bij de vaststelling van de overeenkomst niet is uitgesloten dat de leden van de gemeente worden opgenomen in de landelijke ledenregistratie, en dat dit in de praktijk tot tal van administratieve problemen leidt. Dit zijn maar voorbeelden, en ze zijn met vele voorbeelden aan te vullen, maar ze zijn bedoeld om aan te geven dat een dergelijke overeenkomst makkelijk onvoorziene hiaten te zien zal geven, met eventueel als gevolg dat het synodebesluit regelmatig dient te worden bijgesteld. Regelmatige bijstelling ligt trouwens in het genoemde ingroeimodel al besloten, en dat roept de vraag op of daarvoor dan steeds een behandeling in de (generale of kleine) synode noodzakelijk is.

Het generale college is van oordeel dat de consequentie van de wens van de Urdu-gemeente wijst in de richting van de hierboven als mogelijkheid b aangeduide weg, ook al is het voor alle betrokkenen overzichtelijker en in zekere zin veiliger als het tot stand komen van een overeenkomst en het daarop gebaseerde synodebesluit niet inhoudt dat een aantal niet specifiek genoemde rechten en plichten ontstaat.

Het synodebesluit impliceert nu eenmaal dat de buitengewone gemeente onderdeel wordt van de PKN (en daaraan ook haar rechtspersoonlijkheid ontleent), en dat alle rechten en verplichtingen van kracht zijn die in een door de generale synode te nemen besluit – op basis van een overeenkomst met de betrokken (migranten)gemeente – niet expliciet worden uitgesloten.

4. Buitengewone gemeente.

Het generale college stelt voor in ordinantie 2 een nieuwe categorie gemeenten een plaats te geven, onder het hoofdje 'buitengewone gemeenten'. Men kan zich afvragen of ordinantie 14, over het leven en werken van de kerk in oecumenisch perspectief, niet veeleer het kader zou moeten zijn. Daar wordt immers ook de associatie geregeld, evenals de mogelijkheid van volledige vereniging van de PKN met een andere kerk.

Toch meent het generale college dat de voorkeur gegeven dient te worden aan ordinantie 2, omdat het hier primair gaat om het creëren van een nieuw soort gemeente.

In de voorgestelde formulering komt overigens wel een element van ordinantie 14 terug, waar het gaat om genoegzame eenheid of verwantschap in geloof en kerkorde (vgl. ord. 14-6-1). Het generale college stelt de synode voor onderstaande tekst in te voegen als een nieuw artikel 17a, dat wil zeggen na de 'streekgemeenten' (art. 17) en voor de 'gemeenten in bijzondere missionaire, diaconale en pastorale omstandigheden' (art. 18) en de 'missionaire gemeenten' (art. 18a).

De tekst van een nieuw artikel ord. 2-17a zou dan in eerste lezing als volgt kunnen luiden:

Ord. 2-17a. Buitengewone gemeenten

1. *Indien een gemeenschap van christenen de generale synode daarom verzoekt en deze gemeenschap instemt met het belijden van de kerk, kan de synode – gehoord de daarvoor in aanmerking komende organen van de kerk – besluiten deze gemeenschap als een buitengewone gemeente op te nemen in de kerk.*
2. *In het besluit van de generale synode wordt – nadat daarover overeenstemming is bereikt met de betrokken gemeenschap van christenen – vastgelegd*
 - *van welke classicale vergadering de buitengewone gemeente deel uitmaakt,*
 - *op welke wijze door de buitengewone gemeente wordt voorzien in taken en verplichtingen zoals die bij of krachtens de ordinanties zijn bepaald, en*
 - *welke rechten en verplichtingen predikanten hebben die aan de gemeente verbonden zijn op het moment dat de betrokken gemeenschap wordt opgenomen in de kerk.*

De generale synode is slechts na overleg met de kerkenraad van een buitengewone gemeente bevoegd een nieuw besluit te nemen met betrekking tot deze gemeente.

3. Een buitengewone gemeente wordt gerekend onder de protestantse gemeenten in de zin van artikel 11 lid 2, en heeft als zodanig rechtspersoonlijkheid als bedoeld in ordinantie 11-5-1.

4. Indien de kerkenraad van een buitengewone gemeente daarom verzoekt, kan de generale synode besluiten deze gemeente vanaf een vast te stellen datum te beschouwen als een nieuwe gemeente in de zin van artikel 13, onder overeenkomstige toepassing van het in dat artikel bepaalde.

5. Toelichting op de tekst

Lid 1 maakt duidelijk dat het hier gaat om een buiten de kerk ('op te nemen') bestaande 'gemeenschap van christenen', die qua belijden dicht bij de PKN staat. Bewust is gekozen voor de vrij brede term 'gemeenschap van christenen', (ook te vinden in ord. 6-5-1), om eventuele discussies over de vraag of het hier wel gaat om een 'kerk' of een 'gemeente' te voorkomen. Het is de generale synode die het besluit neemt, waarbij het aan de wijsheid van de synode, c.q. haar moderamen, wordt overgelaten te bepalen welke organen van de kerk tevoren gehoord dienen te worden. Dat kunnen bijvoorbeeld mindere vergaderingen zijn, colleges van visitatoren, of (onderdelen van) de dienstenorganisatie van de kerk.

De kern van de zaak ligt natuurlijk in lid 2. De synode besluit op welke wijze door de buitengewone gemeente wordt voorzien in taken en verplichtingen zoals die bij of krachtens de ordinanties zijn bepaald. Lid 2 noemt daarnaast expliciet één zaak waaraan in het synodebesluit in elk geval aandacht dient te worden besteed. Dan gaat het om de rechten en verplichtingen van predikanten van de buitengewone gemeente: bezien dient te worden of het mogelijk is de voorganger(s) van een buitengewone gemeente te laten vallen binnen de bepalingen van de generale regeling voor de predikantstraktementen; dat veronderstelt dan uiteraard ook deelname aan de centrale kas; de consequenties van een en ander dienen volstrekt helder te zijn, indien daarvoor wordt gekozen; deze zinsnede wijst ook op de mogelijkheid voorgangers van de buitengewone gemeente bevoegd te verklaren tot de bediening van Woord en sacrament in andere gemeenten van de kerk; het ligt voor de hand op dit punt een zelfde lijn te kiezen als die van ord. 14-4-3, maar noodzakelijk is dat niet. De laatste volzin van dit lid maakt het mogelijk dat op basis van goed overleg de generale synode een nieuw besluit neemt, waardoor bijvoorbeeld eerder gemaakte uitzonderingen op de kerkordelijke regel worden geschrappt, dan wel nieuwe uitzonderingen worden geschapen.

Ord. 2-11-2 kent vier categorieën gemeenten: protestantse gemeenten, hervormde gemeenten, gereformeerde kerken en evangelisch-lutherse gemeenten. Lid 3 zegt daarom dat een buitengewone gemeente een protestantse gemeente is, ook als bijvoorbeeld alle leden van de gemeente een gereformeerde (presbyteriaanse) of lutherse achtergrond hebben. Lid 3 maakt voorts, wellicht ten overvloede, duidelijk dat de rechtspersoonlijkheid van een buitengewone gemeente dezelfde rechtsgrond heeft als die van elke andere gemeente. Er mag geen enkel misverstand bestaan over de relatie tussen gemeente en kerk.

Wellicht ten overvloede wijst het generale college er nogmaals op dat de nu gekozen kerkordelijke vorm impliceert dat geen sprake is van een overeenkomst die desgewenst eenzijdig kan worden opgezegd! Een buitengewone gemeente die de PKN zou willen verlaten, heeft dezelfde positie als elke andere gemeente. Op grond van de generale regeling fusie en splitsing, artikel 4, zou eventueel sprake kunnen zijn van 'bijzondere zorg'.

In lid 4 wordt tenslotte vastgesteld hoe de gemeente haar 'buitengewone' karakter kan verliezen, en dus een 'gewone' protestantse gemeente kan worden. In dat geval wordt de weg van ord. 2-13

gevolgd. Er is in zoverre sprake van 'overeenkomstige toepassing', dat de bevoegdheid ligt bij de generale synode, die hier dus in de plaats treedt van de classicale vergadering. Voor het overige worden conform art. 13 de daarvoor in aanmerking komende kerkenraden gehoord, en geldt het criterium van lid 4 – “als daartoe een zodanig aantal gemeenteleden zal behoren, dat de te vormen gemeente in staat geacht mag worden een kerkenraad te vormen en de in de orde van de kerk aangegeven taken van een gemeente te verrichten” – onverkort. Uiteraard is het ook mogelijk – en verdient het vermoedelijk dikwijls de voorkeur – de buitengewone gemeente naar ord. 2-13-5 om te vormen tot een gemeente van bijzondere aard, of naar ord. 2-18 tot een gemeente in bijzondere missionaire omstandigheden. Ook kan in dit geval wél worden besloten dat de buitengewone gemeente nu gaat functioneren als wijkgemeente (al dan niet van bijzondere aard) van een bestaande protestantse gemeente.